

kal.” (Gyengébbek kedvéért: a portás kapust jelen.) Semmiképp sem frivol törekvés, ha valaki „akkori” foci-élményeiről számol be, hiszen annak is volt, lehetett politikai töltete, ha valaki a Fradi pályán szurkolt, s nem az államvédelmi vagy a rendőrség csapatának elkötelezettje volt, netán azt az egyesületet bízta, amely Kádár János rokonszenvével dicsekedhetett.

Olykor föllapozom Nagy Gáspár 2002-ben írt *Október* című költeményét: „Vesztett és vesztett szent ügyek / mint korán lefagyott riügyek / példáján rendre láthatod / szebben él aki már halott.” Am Nagy Gáspár lírája és prózája azt is bizonyítja, hogy élhet szebben az is, aki él. Ebben segít a sokimondó író s a képekre, festményekre, szobrokra rácsodálkozó, üzenetüket értelmező ember, aki nem műkritikus, hanem annak tudatában szemléli a műalkotásokat, hallgatja a zenét, hogy ezekben valamiképp legnemesebb adottságaink tárgyiasulnak, s visszhangoznak lelkünkben. A kis esszé a maguk eszközeivel a lelket, a gondolkodást célozzák meg, s rájuk rezonálva megérezzük, hogy van esélyünk megvalósítani a szépet és a jót. Mert a pusztulás, a világban lévő rossz és a halál mögött az igazi művész és művészet a Mindenható arcmását és szellemét villantja föl. Megint csak Nagy Gáspár egyik versére, a *Színész a magasbólra* hivatkoznék: „Gyertyalángokra hull a hó, / köszöntésétek velem: hahó! / Az előbb még Napom sütött, / fényeskedett a fák fölött. / Jöemberek, barátaim! / Fáradt vagyok, hazámba hív // az óbudai temető; / búcsúm lett Gyertyaszentelő / napja, ünnepe —; és a hó / mögött már a Mindenható! (2001. február 2.)

Sinkovits Imre „hangos fotója” ez. Nagy Gáspár írásaiból pedig egy eszményeknek elkötelezett, azokat hűséggel, az igazság szellemében közvetítő, jelentékeny író tekint ránk várakozva. (*Tiszatáj*, Szeged, 2005)

RÓNAY LÁSZLÓ

JOHANN B. IGAZ TÖRTÉNETE Márton László: *Minerva búvóhelye*

Márton László legújabb regénye, a korábbiakhoz hasonlóan, történelmi időbe vezeti olvasóját. A *Minerva búvóhelye* nem kevésbé vállalkozik: az életrajzi regény avítnak hitt műfaját kísérli meg újradefiniálni (s szinte újralétesíteni) — olvasatunkban ragyogó sikerrel.

Batsányi János (1763–1845) nevét, talán nem túlzás föltételeznünk, elsősorban *A franciaországi változásokra* című verse, s annak is szállóigévé vált utolsó sora („Vigyázzó szemetek Párisra vesétek!”) óvta meg a teljes feledéstől. Illetőleg, ezzel valamelyes összefüggésben, személyes

sorsának alakulása, pályájának tragikus fordulatái — melyek az emlékezve fejlető s felejtve emlékező utókor figyelmét kétségtelen eréllyel vonhatták a kalandos életű költő alakjára. A jakobinus eszmék felemás magyarországi adaptációja, a kufsteini várbörtön esztendeje, a napóleoni időszak viszonyai és viszontagságai s a három évtizednyi linzi kényszerlakhely hálás téma, ígéretes epikai tárgy. Márton László munkája — a visszatekintés s az előretalálás alkalmával takarékosan gazdálkodva — az utolsó, Linzben eltöltött évre szűkíti vizsgálódásainak (és alkotó gesztusainak) körét.

A regénynek számos erénye volna jó szívvel fölemlíthető. Ilyen a tájfestés megejtő elevenesége (kitüntetetten a nyitó oldalak Jókait idéző, romantikát és realizmust elegyítő természetleírásában); a jellemábrázolás görccstelen plasztikussága (a fő- és mellékszereplők karakterizálásában egyaránt); a cselekményvezetés és az idősíkváltások (Mária Teréziától Hitlerig!), a Hunyadiaktól a dualizmusig) történelembölcseleti, sőt, olykor létfilozófiai súlyokat hordozó *eleganciája*; a gazdag történelmi és művelődéstörténeti anyag könnyed, a történet kifejléséhez igazítottan arányos adagolása; a narrátori pozíció olvasói azonosulást segítő, egyszersmind a történet idejétől való elválasztottságot tudatosító jellege; az elbeszélői beszédmodor stílár magabiztossága, mely már-már klasszikusan „eszköztelen” prózanyelvben ölt alakot stb. (Összességében, amint a mű önreflexiója fogalmaz, valóban „próza komolyság” működik itt közre — az „összefüggések érzékeltetése” [222.] epikai célzatossága jegyében.)

A számos közül hadd emeljünk ki egy egyszerűségében is (vagy éppen annál fogva) kardinális írói fogást: a főhős, „Batsányi János” *Johann B.* néven szerepeltetését. E „szövegtechnikai” eljárás több eredményt hoz; most csak a legkézenfekvőbbeket vesszük számba: 1. A főszereplőt s történetét izgalmasan eltávolítja, emeli az ismerős(nek vélt) magyar valóságtól — így az olvasó valóságától is. 2. Figyelmeztet a valahai Magyarországon élt Batsányi János és a valahai Linzben elhunyt Johann B. identitásának különbözőségére. 3. Ugyancsak ráirányítja a befogadás figyelmét a regénybeli Johann B. és az egykor létezett költő azonosításának problematikusságára. 4. „Legitimálja” az — egyébiránt pedánsan jelzett — eltéréseket a (ma) hitelesnek elfogadott Batsányi-életrajztól. 5. Rávilágít a főhős önazonosságának kérdésessé válására. 6. Monogramszerű voltával egyetemesítő-példázatosító hatást ér el, s mintegy *kafka*i figurává (vö. Josef K.!) stilizálja a név viselőjét — egy *kafka*vá sötétített világban. (A regényben, e komoran eg-

zisztencialista szemléletmódnak megfelelően, több szöveghely számolja föl a rendőrállamként értelmezett birodalmi felépítmény és a *mindenkori* világ remélhető elvi különbségét. Néhány példa: „A szó bizonyos átfogó értelmében — jegyezte meg [Eugen Hoch tartományi rendőrigazgató] — mindannyian ártatlanul szenvedünk, ami lényegében ugyanazt jelenti, mint ha jó keresztények módjára beismernénk, hogy mindannyian bűnösök vagyunk. [...] Uraságod ügyében sajnos nem az ártatlanság bizonyosodott be, hanem a gyanúnak nem sikerült oly mértékben bebizonyosodnia, hogy elmarasztaló ítélet épülhetett volna rá.” [25.]; „Említettük már, hogy legfőképpen a vád hiánya keltette fel a gyanút Johann B.-vel szemben, és a világ akkori berendezkedéséből következik, hogy minél messzebbre menekült, annál közelebb került a bukáshoz.” [100–101.]; „Johann B.-t elítélni lehetetlenség volt, szabadon bocsátani szintén lehetetlenség volt.” [116.]; „A világmindenség polgára úgy botorkált le a széles márványlépcsőn, mintha egy vasrúddal fejbe kólintották volna. Életének jelentős része azzal telt, hogy szeretett volna bejutni különböző helyekre — palotákba, hivatalokba, szalonokba —, más része pedig azzal, hogy szeretett volna kijutni különböző helyekről — börtönből, vizsgálati fogságból, kényszerlakhelyről —; mindezt már megszokta. De a világmindenség, melyből most egy kis ízelítőt kapott, nem volt megszokható.” [255.] stb.)

A regény címe az olvasó kíváncsiságának fölkeltésére éppúgy igencsak alkalmas, mint a mű cselekményirányainak s jelentés-összefüggéseinek emblematikus összefoglalására. A Minerva (szobrának) hollétére a történet több pontján reflektáló elbeszélő szólam nem pusztán elbeszél, de — természetesen — elhallgat, sejtet és kérdez is. A Minerva-motívum a mindenkori emberi gyarlósággal s a történelem vak erőivel szembehelyezett (illetőleg azoknak kiszolgáltatott) kulturalitás, racionalitás és humanitás jelképes megjelenítésének *csaknem* didaktikusan pontos eszköze. (A motívum érthetőségét árnyalja — s a didaxis iskolás logikáját is távol tartja a szöveg komplex világától —, hogy Carl Gustav Carus, a szász király udvari orvosa a „Bacconi”/„Bocznani” agyában megbúvó bölcsességet mindközönösen tumorként azonosítja...) Ám, úgy hisszük, több is annál. Több, ha figyelembe vesszük, hogy a bölcsesség (istennőjének) búvóhelye, egy lehetséges, a cím és a mű viszonyát újraértő olvasatban, *maga a regény*. A címben jelölt fogalom tehát a címmel el látott — a „bölcsesség elrejtőzésének éveit”-ről (218.) beszámoló — szöveg maga. Vagyis az elbeszélés, az értelmezés s végső soron a *nyelv* (a

nyelvi műalkotás) volna az, ami képes menedéket nyújtani, rejteket biztosítani a szellem sérülékeny egzisztenciájának. Márpedig ebben az értelemben a rejtekező bölcsesség sorsa az olvasatra, az olvasóra van bízva...

Jelen recenziónak a *Jacob Wunschwitz igaz történetére* (ez Márton László 1997-es regénye volt) rájátszó címe nem csupán rájátszás, s reményeink szerint nem is csupán játék. Inkább annak az olvasástapasztalatnak a kiemelése, mely végül azt mondatja velünk: a *Minerva búvóhelye* — többek között — éppen arról beszél, hogy *nincs „igaz”* történet, mert — megfelelő nézőpontból tekintve — *minden* történet „igaz” (lehet). Csak ki kell nyitni a könyvet. Csak el kell olvasni a regényt. Csak kinek-kinek meg kell találnia a számára rendelhető nézőpontot; s azzal együtt, aminek elvesztése-megtalálása a mű talán legfőbb tétje, saját olvasói énjét, önmaga létesülésének módját a nyelv alapította létezésben. Megtalálni vagy elveszíteni: „Linzország”-ban (228.) egyik sem lesz könnyű. (*Jelenkor*, Pécs, 2006)

HALMAI TAMÁS

MÁTYUS ALIZ: KÓMADÁR ZUGLÓBAN

Sajátos világ tárul elénk az író-szociográfus Mátyus Aliz új könyvét olvasva, melyet múlt és jelen, álom és valóság, külső és belső történet, élet és irodalom kettőssége hat át. A novellákban különböző idősíkok és helyszínek keresztezik egymást, „a közös múlt képei életre kelnek és kivetülnek a jelenre, el a jövőig”. Az emléképeken keresztül feltáruznak a személyes múlt eseményei, és kibontakoznak az emberi kapcsolatokat meghatározó belső történések is. Az elbeszélő számára nem a cselekmény a fontos, hanem az események háttérében álló motiváló tényezők, az élethelyzetek keltette személyes reflexiók, érzések, gondolatok. Önvallomás ez a novelláskötet, egyes szám harmadik személyben. Az elbeszélő kívülről figyelni önmagát, életét és emlékeit; a novellákban megjelenő életrajzi elemek, a külső referenciával bíró mozzanatok így válnak újraélt valósággá, elbeszélte történeté, irodalmi alkotássá.

A mű középpontjában az elbeszélte hős személyes történetét meghatározó anya-fiú kapcsolat áll, a még kisfiú és a már kamasz Bence alakja, hiszen „mindent neki köszönhet. Megduplázott életét, újraélt gyerekkorát és minden pillanatot, amióta rászegeződhet a figyelme. Sose süttetné magát nélküle gerendának szögelve a vasvári sáncon. Sose melegítené át csontjait a nap. S a tudástól, hogy egyszer ennek vége, sose járna